

Р. А. Трифонов

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Концептуалізація пафосу та пафосних висловів у картині світу студентів-філологів: від «Заповіту» до крутих тачок

Трифонов Р. А. Концептуалізація пафосу та пафосних висловів у картині світу студентів-філологів: від «Заповіту» до крутих тачок. Розглянуто й узагальнено результати опитування студентів відділення української мови та літератури, які мали навести приклади пафосних висловів і пояснити своє розуміння поняття «пафос». Зауважено, що серед пафосних висловів значну частину становлять ті, які позначені високою, інколи перебільшеною емоційністю, а також експресивні. Простежено зв'язок пафосу з патріотизмом та суспільною відповідальністю. Розкрито новітнє розуміння пафосу як хизування собою, зверхності, захоплення зовнішнім блиском. На цій підставі відзначено специфіку будови концепту на сучасному етапі.

Ключові слова: *пафос, мовна свідомість, мовна картина світу, концептуалізація, семантичні зміни.*

Трифонов Р. А. Концептуализация пафоса и пафосных высказываний в картине мира студентов-филологов: от «Заповіту» («Завещания» Т. Шевченко) до крутых тачек. Рассматриваются и обобщаются результаты опроса студентов отделения украинского языка и литературы, которые должны были привести примеры пафосных высказываний и объяснить свое понимание пафоса. Отмечается, что среди пафосных высказываний значительную часть составляют характеризующиеся высокой, иногда преувеличенной эмоциональностью, а также экспрессивные. Прослеживается связь пафоса с патриотизмом и общественной ответственностью. Раскрывается новое понимание пафоса как самовосхваления, пренебрежительного отношения к другим, увлечения внешним блеском. На этом основании показывается специфика строения концепта на современном этапе.

Ключевые слова: *пафос, языковое сознание, языковая картина мира, концептуализация, семантические изменения.*

Tryfonov R. A. Conceptualization of Pathos and Pathos Statements in Philology Students World-Image: from Shevchenko's "Zapovit" ("Testament") to Cool Wheels. The object of consideration and generalization in the article is the result of the poll among the Ukrainian Language and Literature department students, who were to give examples of pathos statements and explain their understanding of the word *пафос* (pathos). The substantial part of the pathos statements given is marked by high, sometimes exaggerated emotionality as well as expressivity. A relation between pathos, on the one hand, and patriotism with social responsibility, on the other hand, is traced. A new understanding of *пафос* as self-admiration, feeling of superiority, being fond of surface gloss is revealed. On this base, the specifics of the concept's structure at present is shown.

Key words: *pathos, language conscience, language world-image, conceptualization, semantic changes.*

Химерні семантичні, аксіологічні, конотативні трансформації слова *пафос*, яких воно зазнавало протягом тривалого часу існування в лінгвокультурному просторі, не зупиняються й у наш час і неабияк інтригують, змушуючи з'ясовувати, що ж усе-таки називають цим концептуально значущим словом, які типи явищ воно охоплює, як співвідносяться ці означувані явища в його сьогоденній семантичній структурі, що відбувається з його аксіологічним наповненням тощо. У тільки-но виданому першому томі «Лексикону неперекладностей», який започатковує українську версію масштабного проекту з осмислення ключових понять європейської філософської думки в аспекті різномовності її існування, знайшлося місце й для *патосу*/*пафосу* з його грецькою традицією, міркуваннями Цицерона про адекватний латинський відповідник (*perturbatio*, не *morbus*), а також із подальшим шляхом у роздумах філософів від Августина до Фрейда [2]. Проте таким суто філософським (і надзвичайно важливим) аспектом, ясна річ, не вичерпуються потреби з'ясувати розуміння пафосу. Мені йдеться про концептуалізацію відповідного поняття в повсякденній свідомості української мовної особистості та вияви цієї концептуалізації в сучасній комунікації поза філософським дискурсом, причому важливим у концепті є метамовний рівень: пафос – ознака мовлення, утворювана вживанням певних лінгвальних одиниць. Саме опрацювання метамовних коментарів (рефлексивів) змусило звернути увагу на *пафос*, передусім – помітна частота коментарів на зразок *вибачте (перепрошую) за пафос* у різних формах комунікації: пресі, інтернет-публіцистиці, блогосфері... На матеріалі останньої я зробив нещодавно спробу з'ясувати прагматику таких рефлексивів в інтернет-дискурсі, яка показала, що в слова *пафос* у цих випадках переважає негативнооцінна сема 'надмірність', а його семантика почасти розвивається, оскільки референція для мовців іноді поширюється й на випадки експресивного слововживання, не пов'язані з первинним значенням лексеми [3]. Ця проблема видається тим цікавішою й актуальнішою, що мовні виміри поняття «пафос» як дискурсивної категорії в науковій літературі на сьогодні простежено на рівні, дуже далекому від такої деталізації, яку розробили в лінгвістиці, наприклад, для загалом однорівневого з пафосом (проте часто жорстко опозиційного до нього) поняття «іронія» і в цілому засобів комізму (Б. Пришва, С. Походня, О. Семеник, Т. Андрієнко, О. Шонь, Г. Яновська та ін.). Натомість пафос у фаховій літературі має здебільшого загальні визначення літературно-есте-

тичної або риторичної спрямованості (з новітніх праць – у Ю. Ковалева, Л. Павлюк). Проте, як покаже матеріал цього дослідження і як легко пересвідчитися зі спостереження за реальними дискурсивними практиками, *пафос* (уживання цього слова і в метамовній функції, і поза нею) промовисто ілюструє одну з найбільш цитованих думок О. Потебні, у формулюванні якої український лінгвіст, у свою чергу, посиляється на В. Гумбольдта, – про те, що «будь-яке розуміння є водночас нерозуміння» [1:94]. При цьому і в інтернет-комунікації, і в усному спілкуванні, наприклад, у студентському середовищі лексеми *пафос*, *пафосний* функціонують у різноманітних контекстах, правильна інтерпретація яких важлива для розуміння картини світу, і пов'язані ці контексти не лише з риторичними чи прагматичними параметрами мовленого, а й із певним способом життя та поведінки, що становить мовно-концептуальну інновацію, яка певним чином розвинулась і продовжує розвиватись. Щоб заглибитись у концептуалізацію пафосу, спробуємо цілеспрямовано з'ясувати його місце в картині світу однієї з лінгвосоціальних груп, і в цьому дослідженні ставлю за мету розглянути результати опитування, проведеного в 2009–2010 рр. серед студентів відділення української мови та літератури філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (вступників 2007, 2008 і 2009 рр.). Усього до розгляду залучено 221 анкету.

Опитування містило, зокрема, загальне питання «Що таке, на Вашу думку, *пафос*?» і пропозицію «Наведіть приклади пафосних висловів». Узавши за пріоритет дослідження мовну свідомість і металінгвальне маркування конкретних мовних засобів, передусім розгляньмо саме запропоновані студентами зразки пафосних мовних одиниць, звертаючись до визначень поняття для коректнішого опису концептуалізації. Подані в анкетах вислови можна узагальнити.

Важливе місце в сукупності наведеного студентами пафосного мовного матеріалу посідають вислови, у яких провідною ознакою є **емоційність**. У декотрих вербалізовано палкі позитивні почуття до іншої людини: *Я тебе обожнюю. // Ти найкращий серед чоловіків для мене! // Кохана, я без тебе не можу! Кожен день без тебе – це страждання! Ти – моя любов! // Зайчику мій, я тебе дуже кохаю* (скісними рисками відокремлено речення, наведені різними опитаними). В іншій групі анкет, навпаки, пафосними названо емоційні вислови, що передають різке невдоволення, обурення тощо; ці почуття можуть бути як спрямовані безпосередньо на співрозмовника, так і описані в комунікації з третьою особою:

Ти чого бикуєш? // Він просто нікчемний покидьок, я його ненавиджу. // Влада і людей за людей не має. Це ми самі для себе – люди, а для влади хто? Так, людяшки!..

Так само пафосними названо вирази, у яких мовець емоційно переживає якусь особисту ситуацію, що справляє на нього сильне враження, і вербалізує її:

О! горе мені. // О, що ж я накоїв, що я накоїв? Як же мені тепер жити, моя рідна земле, знаючи, що за все своє життя я не зможу спокотувати свій гріх.

Звісно, саме останні приклади значно ближчі до класичного – риторичного й літературознавчого – визначення пафосу. У цілому ж помітно, що емоційність сама по собі починає домінувати в лінгвістичних вимірах пафосу, часто витісняючи таку концептуальну ознаку, як «високе» стилістичне забарвлення, і «пафосно» маркується, наприклад, фраза *Я ж тобі казала!*. У пафосних прикладах співіснують *Це просто капець* і *О! горе мені*, але останнє є скоріше раритетом; до речі, цікаво, що і перше, і друге для самих опитаних студентів є фразами «з літератури», при цьому перше дає підстави для негативної оцінки, вочевидь, саме через нездатність того, хто так говорить, дібрати слова для вираження емоцій: *«Багато пафосу у творах тупої Ірени Карпи; наприклад, “Це просто капець”»* – а проте студентка концептуалізує фразу саме як пафос. Загалом не раз в анкетах можна зустріти визначення на зразок такого: *«Пафос – це певний вибух емоцій, емоційне ставлення до оточуючого під час мовлення»*. Щоправда, доволі часто дефініція уточнюється словом *піднесення*.

Зв'язок пафосу з емоціями може існувати в уявленні мовця навіть тоді, коли більш детально поняття для нього ще не сформувалося (на етапі такого собі протоконцепту):

Чесно кажучи, до певного часу я думала, що пафос – це щось сумне і незрозуміле. Пафосний настрій, думки – це все я вважала чимось трагічним. Навіть не розуміючи тлумачення цього слова іноді в моєму мовленні могло прозвучати¹ щось на кшталт “до чого цей пафос?”. Лише в університеті... я дізналась, що пафос – це, навпаки, піднесення, урочистість.

Закріплення емоцій за словами також є елементом концептуалізації пафосу:

[Пафос] живиться для того, щоб слова не просто позначали поняття, а й відображали внутрішню реакцію людини на них. Наприк-

лад, слова Мир, труд, май не лише позначають поняття, але й почуття святкової піднесеності.

Майже в половині анкет, що містять приклади, в яких серед ознак пафосу домінує емоційність, ідеться не просто про емоцію, а про максимальне, надзвичайне її виявлення, яке мовці подекуди (хоча не обов'язково) характеризують як перебільшене й надмірне. Найчастіше такий пафос ілюструється апеляцією до концептів **ЖИТТЯ / СМЕРТЬ**, бо це наближає до піку емоційності. Приклади цієї групи:

Він мене не кохає, навіщо ж тоді взагалі жити? Я нібито такий чудовий (-а), веселий (-а), прикольний (-а), але й досі сам(а)... а мені вже 15 років!!² // Я кохаю тебе більше свого життя. // А я не можу жити без тебе. Я за тебе помру. // Я помру за Батьківщину. Жити без нього не можу. // Я помру без твого кохання. // Я твоя навіки. // Побачити Париж – і померти. // Незабаром кінець світу. // Життя або смерть! Хоч вбійте, тільки не женіть! О, ви мені дорожчі за життя! // Вмерти за ідею. Віддати душу дияволу. Поїду за (кимось) на край світу. // Я тобі свою молодість віддала! // Так хочу чогось, що ладна вмерти. Якщо в мене не буде цього, то життя немає сенсу. // Все! Життя – відстій! Сенс жити втрачено! // Все. Моє життя закінчилося. У ньому нікого немає. Все...

Так само деякі студенти визначають як пафос любовні обіцянки з прислівниками *вічно, завжди* й інші вирази з «усеосязною» референцією:

Кохатиму тебе вічно. // Ми завжди будемо разом. // Я тебе ніколи не кину, вічно буду тебе любити. // Я складаю весь світ до Ваших ніг! // Я люблю усіх людей.

Даючи визначення пафосу, ті опитані, які наводять серед прикладів вирази з максимальним виявом емоцій, можуть у нейтрально-описовому тоні констатувати емоційні особливості чи й стверджувати важливість такого способу висловлювання (*«можна виразити свої почуття найвищого татунку»*); можуть писати про надмірність: *«Життєвий пафос – це надміра чогось... Пафос виявляє занадто високу емоційність людини»*. Також серед дефініцій зустрічається: *«Пафос, на мою думку, – це один зі способів висловлювання, який не має жодного стосунку до істинних думок; іншими словами – один із видів брехні»* (визначення від людини, яка навела приклади *Я помру за Батьківщину* і *Жити без нього не можу*), *«Пафос – [...] щось сказане нами бездумно, без почуттів»* (приклади –

¹ У прикладах зберігаю особливості оригіналу.

² У цьому випадку й загалом в анкеті студентки відображено поширення референції слова *пафос* на субкультуру емо.

Я твоя навіки і Жити без любові не можливо). Приклад *Я тебе ніколи не кину, вічно буду тебе любити* супроводжується коментарем: «Звідки людина знає, що буде далі. А якщо завтра раптово зустріти нове кохання... Вічно любити не можна, бо людство не вічне... Такі слова і є пафос». Одна з опитаних осіб зауважує, що метамовний коментар-застереження щодо пафосу часто, на її думку, супроводжує освідчення в коханні:

“Сонечко моє, я тебе дуже кохаю! Разом з тобою я відкрив для себе нове життя. Сірість буденного стала для мене в кольорових фарбах, коли зустрівся з тобою. Ти дала мені щастя і радість, без тебе вже я не уявляю свого життя...” Багато хто освідчується своїм коханим саме так і говорить: “Хоч це звучить і пафосно...”

Такий рефлексив зумовлений, безперечно, саме тими пресупозиціями, що їх експлікує частина опитаних (про *сказане без почуттів* та *один із видів брехні*), і призначений їх нейтралізувати.

У розглянутих вище прикладах домінувала саме емоційність, у наступній групі – **експресивність** як підвищена виразність. Ці поняття слід, без сумніву, розрізняти, і хоч існує чимало прикладів (як поміж наведених вище, так і серед тих, що будуть у цій групі), де можна виявити обидві ознаки (зрештою, експресивність слугує і перебільшенню, про яке йшлося, і виразності освідчень у почуттях), але все ж в основі пафосу цього типу – не так емоція, як намагання увиразнити сказане:

...Відбулась мега-подія, просто неймовірно грандіозно. Супер-пупер талановиті хлопці і дівчата читали такі класні і прикольні вірші (пафосна стилізована розповідь про поетичний конкурс). // Це геніально. Він – єдина та остання надія нашої країни. // Зірка зійшла з неба. Зробити таку честь. Геній думки. Райська насолода. // Яка краса, аж очі ріже! // Він просто мега! // О, чудесно, блаженно, неперевершено! Божественно! Нестерпно, втрачаю свідомість! // Ви така гарна людина! Жоден з тих, хто оточує Вас, не вартий Вашої уваги! // Така-то подія скинула мене з небес на землю. // Та я за неї гори зверну! Після виборів нас чекає ще одна циркова вистава. // Хто ти порівняно з ним.

Експресію пафосного типу створює введення «високих» мовних засобів у побутові контексти, що проілюстровано реченням: *Ця мені погода... бруд, багнюка... бентежить мою тонку душевну організацію*. Узагалі, коли йдеться про стандартні вирази, як літературні (*Я дуже добре до тебе ставлюсь: так як квіти кохають сонце, як земля*

жадає води), так і публіцистичні (Інтернет – це, якщо придивитися ближче, гігантський світ на маленькій долоні. // Зробив величезний внесок у розвиток. Найвизначніша особистість. // Я народився в чудовому, старовинному місті-герої Києві. // На сцену запрошується зірка українських телеканалів, хрещена мати шоубізу, королева естради...), «пафосна» кваліфікація їх доволі очікувана. Але так само експресивністю пояснюється несподіване маркування як пафосних таких одиниць: кумедної контамінації двох фразеологізмів *Він живе – як в маслі кіт катається*; звороту *Тупий, як сибірський валянок*.

Частина експресивних одиниць позначена також образністю. **Образність** у пафосних висловах зазвичай виконує допоміжну функцію, а приклади, в яких вона домінує, нечисленні: *Ця дівчина – всього-на-всього пластмасова лялька, дешева маріонетка на безмежній арені підступного життя. // Душі закоханих зустрічаються на їхніх вустах*.

Емоційність, експресивність – це також ознаки класичних літературних цитат, поданих студентами-філологами як приклади пафосних висловів. Опитування показало, що найчастіше цитують класичні прецедентні тексти Т. Шевченка, серед них найбільш згадувані – «Кавказ» і «Заповіт». Однак якщо взяти не найцитованішого письменника, а найчастіше наведений окремий вислів серед тих, що марковані як пафосні, то тут на першому місці виявляється *Хіба ревуть воли, як ясла повні?* – риторичне питання, що ставить суспільно значущу проблему; такі чинники форми і змісту й закріпили пафосність назви класичного твору. Далі за частотою згадок з-поміж творів української літератури – «Contra spem spero» Лесі Українки, а також пафосний не лише за змістом, але й за статусом текст гімну України; є приклади з цитатами з інших творів Т. Шевченка (*А діждемось-таки колись!* // *Тяжко-важко, кат панує, А їх не згадають...*), поезій І. Франка (*Пора для України жити та ін.*), Олександра Олеся (*Воля! Воля! Сниться, може?..*), П. Тичини (*Я єсть народ...*), В. Сосюри (*Любіть Україну...*), В. Симоненка (*Де зараз ви, кати мого народу?..*). З універсальних прецедентних текстів взірцево пафосним (тобто найчастіше згадуваним) виявляється «Гамлет» В. Шекспіра: серед прикладів фігурують узагальнене *Репліки з «Гамлета»* і конкретне *Бути чи не бути?*. Гадаю, що в цих випадках відіграє роль традиційний концептуальний зв'язок пафосу з трагедією, і «Гамлет» для масової свідомості – це прототипна трагедія (у когнітивному розумінні прототипу як об'єкта, який може репрезентувати цілий клас об'єктів,

до якого належить), а *Бути чи не бути?* стає в такому розумінні прототипним пафосним висловом, прототипним вербальним атрибутом украї драматичної життєвої ситуації, виголошуваним із максимальною напругою, – через абсолютність семантики (існування / неіснування) й загострене формулювання.

Хотілося б відзначити також появу серед пафосних одиниць вислову *Прийшов, побачив, переміг*. Він увійшов у фонд універсальних прецедентних текстів саме завдяки своїй принциповій непафосності, максимальній простоті, відсутності піднесеності і взагалі будь-якого увиразнення в повідомленні про дуже важливу подію; але тривале перебування його в тому фонді для декого з мовців уже маркує його як пафосний, у чому маємо парадокс: такий собі приклад високої експресії, народженої тільки завдяки формально нульовій експресивності (механізм цього розкривається з залученням одиниць когнітивного рівня – концепту ПЕРЕМОГА, сценаріїв, стереотипів...).

Ознакою більшості наведених класичних літературних цитат, зокрема з української літератури, є їхній стійкий концептуальний зв'язок із суспільно-громадянською сферою. Велика кількість інших мовних одиниць, поданих опитаними студентами, також апелює до цієї сфери. Тут причиною є ще один складник концептуалізації пафосу – зв'язок із патріотизмом, суспільною відповідальністю, відображений у відповідних висловах:

Цінує українське. // Україна для людей. // Виконаємо план п'ятирічки за чотири роки. У Рад. Союзі сексу немає, людей народжує партія. // Я – патріот. Ці руки нічого не крали. // Зробимо світлим майбутнє нашої держави! Наша нація стояла біля колиски багатьох народів. Україна – це ти. // Вона прашає. Вона – це Україна! // Слава Україні, слава! // На благо демократії. Слава великому і могутньому королю. // Великий дух предків. // Життя покладемо за Неньку-Україну. // Україно, встань з колін! // Яка у нас співуча мова! // Наша мова – жива, калинова! За славу, за волю, за батьківщину! // Ми любимо Україну і все зробимо для її добра. // Козацькому роду нема переводу! // Україно! Як же тебе люблять усі жителі твоїх просторів! // Знищимо світову корупцію! Я дуже часто звертаюся до проблеми сирітства і всіма силами намагаюся допомагати у вирішенні цієї проблеми. // Й Україна зацвіте квіткою у вінку дружніх народів! // Сьогодні у нас велике свято! Ми відзначаємо дату, яка є однією з найвагоміших у історії нашої держави... // Життя своє у цьому світі ми маємо покласти на служіння народові, розбудову держави, адже ми справжні патріоти...

В одній зі студентських анкет *класикою жанру* (слід розуміти, пафосу) названо прецедентний вислів – моральну декларацію політика *Ці руки нічого не крали*, проголошену, як відомо, В. Ющенком під час теледебатів з В. Януковичем у 2004 р. Особливих коментарів усі ці приклади не потребують, є очевидним, що їхня пафосність передусім концептуальна, а не стилістична, хоча стилістика в багатьох випадках стає важливим підкріпленням пафосного звучання. У визначеннях пафосу та принагідних коментарях студентів може йтись і про обґрунтованість, потрібність пафосних висловів, і про їхню порожнечу та нещирість (в останньому випадку часто актуалізується фрейм «обіцянки політиків»: «... Коли політики звертаються до народу зі словами: “ми любимо Україну і все зробимо для її добра”, але ці слова пафосні, тільки на показ»; «Для мене пафос чомусь найбільшою мірою асоціюється з мовою політичних діячів», – пише опитана людина й наводить приклад пафосного вислову: *Після проведення реформи більше ніхто і ніколи не буде голодувати!*).

У дуже значній частині анкет респонденти розуміють значення слова *пафос* так: стиль поведінки (і мовлення також – як вербальної поведінки), ознаками якого є хизування собою, зверхне та глузливе ставлення до інших, прагнення будь-що перебувати в центрі уваги й показувати власну винятковість. Тож серед пафосних висловів чимало таких, де Его мовця перебуває в центрі уваги та позитивної оцінки (часто максимально експлікованої, а то й підкресленої, всупереч відомим постулатам комунікативної ввічливості), що свідчить про самозахоплення:

Мені немає рівних. Я – зірка. // Ти взагалі знаєш, із ким ти так розмовляєш? // Я кращий за тебе. // Я – все, ти – ніщо. // Я така гарна, та я будь-якого хлопця звабити можу. Я не займаюсь таким – це низько. // В мене є сумніви щодо того чи існує світ, але не має сумнівів, що я існую. // В мене все буде: і гроші, і робота, навіть без освіти. // Я його кинула, бо він насправді не заслуговує мене. Ти мене не заслуговуєш, бо я коштую дуже багатьох брілантів. // Як же мені все набридло! Я – найкращий. // Всі люди як люди, а я – королева. // Всі люди, як люди, а я – Богиня. // Та вона не варта мого мізинця! Да я у цьому житті досягла того, про що ви і не мріяли. // Ти знаєш, хто мій тато? // Мені байдуже, що ви про мене думаєте: моя бабуся сказала, що я сонечко. // Мені однаково, що про мене думають.

Так само в цьому випадку слід розглядати й пафосну концептуалізацію спільнот «ми» – «чужі»:

Той, хто нас не любить, нам просто заздрить. // Вони цього не зрозуміють, їхні тупі голови не здатні на це.

Прецедентність тут є доволі рідкісним явищем, але цікаво, що цю ж семему ілюструє подана в одній із відповідей пафосна фраза, відома з історії й приписувана королю Сигізмундові (XV ст.):

Я король Риму та вище граматика.

Деякі вирази поєднують вияви самозахоплення з іншими ознаками пафосу, відзначеними в цій статті вище. Так, приклад пафосного вислову *Ти чого бикуєш?* я навів у колі емоційних одиниць (ще й з огляду на те, що у відповіді на перше питання студентка обмежилася коротким «Пафос – це емоційне забарвлення»), але, крім того, місце його також і тут, оскільки фраза передає зневажливо-агресивний стиль висловлювання *пафосних людей*. Далі ця сама студентка пише:

Всі ми люди, всі ми рівні. До пафосних людей ставляться не дуже гарно.

Доречно буде зауважити, що в розглядуваній анкеті є натяк на *пафосний мат* як ознаку того самого стилю спілкування:

Я знаю тільки такі пафосні вислови: ти чого бикуєш? пі-пі-пі.

Для іншої респондентки лінгвальними виявами пафосу є такі:

позитивні епітети у свою адресу і перекручено нецензурні слова.

Справді, різні форми прозорих натяків на обценізм нині становлять одну з модних тенденцій молодіжної комунікації, що народилася з намагання обійти автоматичні фільтри нецензурної лексики в інтернеті і стала популярною за межами віртуальної комунікації через виразну егоцентричну прагматику – імпліцитно закладене в оперуванні такими мовними знаками поєднання вседозволеності з мовною винахідливістю (симулякри свободи та креативності). Так і виникає зв'язок із новітнім розумінням пафосу.

Оскільки пафос у таких випадках, як уже було зауважено, виявляється складником загальної поведінки людини і навіть визначає її, то, описуючи пафос у цьому розумінні, мовці акцентують також його вияви на надвербальному й невербальному рівнях комунікації:

Скоріше пафосними є не вислови, а інтонація, жести, міміка: Ти хто такий, не бачиш, **Я** йду!!!»; «Мені здається, пафосною може бути будь-яка фраза, завжди треба звертати увагу на контекст та ситуацію, оскільки навіть таку просту фразу, як “Я тебе старший”, можна ви-

голосити дуже навіть пафосно. Так само, як і пафосно піти геть. Так треба вміти.

Із розглянутим розумінням тісно пов'язане сприймання пафосу як захоплення зовнішнім блиском, матеріальним достатком, «зірковістю»; тут досліджуване слово якнайтісніше синонімізується з *гламуром*. Тоді пафосними висловами стають усі ті, що вказують на подібний спосіб життя та ставлення до дійсності:

Красиво жити не заборониш. // Жити – сяяти. // Ой, я тусовалась сьогодні всю ніч, з таким хлопцем познайомилась, ти собі не уявляєш! // Зірки не їздять в метро. // Тато вчора подарував нову машинку! Ходімо «прокачаємо» її. // Ну й крута в тебе тачка. Вау, яка гламурна кофточка. // Гламурний покидык. // Мажорний клабер. Гламурна блондинка. Чікса. // Я гламурна дівчина. VIP-персона. // Гламурне місце. Він мажор. // Більше гламуру. Блонді-клаб. Блондинки порятують світ. Почнемо шоу. // Йо, чувак, йди тусуватися до нас! // Завтра гламурна тусня у клубі. Ідеш? Тьолочки будуть! У мене нові джинси від Армані, нехай всі заздрять. // В мене така крута тачка. В мене одяг на мільйони баксів. // Я купив..., такого немає в другому екземплярі. Вона не має право до мене звертатися, та ще й прохає позичити мої речі. Подивись на неї, вона ж селючка. // Я не сяду в такий автомобіль, він надто старий. Я не можу мити посуд, бо в мене ж манікюр! // Дереш зараз у моді. Обов'язково почитайте, без цього ви не можете назвати себе членом суспільства. Кожна нормальна людина хоч раз повинна з'їздити до Єгипту. У мене костюм від «Prada», тому з нас двох правильною буде моя думка. Навіщо ти обмежуєш себе в їжі, щоб схуднути? Краще роби собі пивні клізми, так зараз усі роблять. // Фу, тут відстійно. О, як я хочу суши! Дівчатка, ну пішли в суши-бар (при цьому у дівчаток немає на ті суши грошей). // Тут нічого нормального не можна замовити – ні ікри, ні кальмарів, капец.

Варто відзначити, що сукупно ці два близько споріднені типи пафосних виразів (зверхність + гламур) становлять у досліджуваних студентських анкетах масив, обсягом близький до того, який складають вислови з апеляцією до патріотизму й суспільної відповідальності. Отже, йдеться про важливий фрагмент картини світу, у якому існують *пафосна поведінка*, *пафосні вечірки*, *пафосні люди* і, нарешті, *пафосні вислови* в похідному значенні. У цій ситуації в механізмі семантичних перенесень спостерігаємо подвійний перехід: спершу, назвімо так, **пафосна мова I** (у риторичному розумінні – експресивно-піднесена) метафорично дала підстави для поняття **пафосна поведінка**, **пафосна людина** то-

що. В основу перенесення тут закладено ознаки ‘надавати особливої значущості’, ‘привертати особливу увагу’, але відбулося це зі специфічним уточненням, звуженням, яке стало стрижневим у новій семемі: відповідно ‘собі’, ‘самому до себе’. А далі метонімічно виникло вторинне поняття **пафосна мова II** – мова, характерна для людини з таким стилем поведінки, уживана в середовищі таких людей. Зараз можемо бачити, що в мовній свідомості частини студентів **змішуються пафосні мови I і II**, найдивовижнішим прикладом чого можна назвати наведені поряд в одній (sic!) першокурсницькій анкеті через кому два приклади пафосних висловів: *пафосні сучки, великий дух предків* (після чого ще й сказано «і т. д.»). Так само переконливо, хіба, може, менш ефектно, ніж попередній випадок, зазначене змішування ілюструють анкети, у яких визначення дано пафосу I, а приклади – з пафосу II або навпаки. Наприклад, визначення: «*Пафос – це зверхнє ставлення до чогось, можливо, навіть високомірне* (sic!); вислів: «*А діждемось-таки колись!*» (Т. Г. Шевченко)».

На сьогодні є підстави визначити ПАФОС в українській лінгвокультурі (принаймні в її молодіжному сегменті) як двоядерний концепт. Щоправда, традиційна модель (з ядром і периферією) тут не дає, на мій суб’єктивний погляд, такого яскравого образу для ілюстрації розглядуваного явища, як метафора дерева. Їй хотілося б застосувати: маємо дві концептуальні лінії, дуже давню і новітню, частково «зрошені» (корінь / стовбур і пагін / гілка), з яких перша, давніша, не втрачає важливості, а друга, молодша, стрімко розвивається у своєму напрямку. До всього, тут, за Потебнею, спостерігаємо рух до «забуття внутрішньої форми» [1:111], адже ця внутрішня форма – а саме грецьке *παθος*, серед значень якого є *страждання, хвороба*, закріплені в запозиченнях на зразок *патогенний, патологія*, – уже дивно виглядає на тлі *пафосу-глаголу*. І при цьому відбувається творення нових сутностей, які претендують на ключові місця в картині світу й заслуговують на дослідження.

Література

1. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. — К. : СИНТО, 1993. — 192 с.
2. Сисса Дж. Патос / Джулія Сисса // Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей : т. 1 / під керівн. Барбари Кассен. — К. : Дух і Літера, 2009. — С. 480—485.
3. Трифонов Р. А. Експресивність і метамовний феномен вибачень за пафос у блогах (стаття в друці).